

De Peperstraat

De Peperstraat is niet de minste onder de Bossche straten. Ze ademt een sfeer van betrekkelijke rust en van deftigheid. Er is een sociëteit gevestigd, maar de nijvere middenstand en de horeca zijn er niet doorgedrongen. Ooit was nummer tien de ambtswoning van de burgervader. Het is ook een oude straat. Ze wordt al vermeld in een schepenbrief uit 1303: 'de vico dicto (vanaf de straat genaamd) Peperstrate'.¹ In de middeleeuwse officiële stukken, in het Latijn gesteld, werd de straat meestal 'vicus piperis' genoemd. De schepenprotocollen maken er herhaaldelijk gewag van, vanaf 1368/1369, wanneer zekere Wouter Penninc er een huis verwerft.² We mogen aannemen, dat de straat vanaf het ogenblik dat ze in de stukken opduikt een echte straat was, met huizen, en geen landweg. Maar in 1402/1403 wordt van een huis gezegd dat het van steen was, geen vanzelfsprekendheid in die tijd. Kuijter dateert de oudste stadsommuring in circa 1220. Daar lag de Peperstraat, evenals de oudere versie van de Sint-Jan, nog buiten. Pas halverwege de veertiende eeuw lagen beide veilig binnen de (nieuwe) stadsmuur.³

Toen er nog geen Parade was, stond op die plaats het Groot Begijnhof met toebehoren, zeker al in 1274. Het had een poort aan de Peperstraat. Deze straat liep van de Oude Dieze tot de Sint-Janstoren, in 1268 al present.⁴ Wellicht moet ik zeggen: tot het Sint-Janskerkhof, dat om de hele kerk lag. Misschien liep de Peperstraat oorspronkelijk wel door tot de Hinthamerstraat⁵; het kan namelijk zijn dat de Peperstraat ouder is dan de Sint-Jan en van oorsprong wél een landelijk karakter had, zoals tegenwoordig nog in verschillende andere gemeenten.

In de veertiende en vijftiende eeuw lagen aan de westzijde van de Peperstraat huizen met erven die zich uit-

strekten tot de Verwersstraat, die toen nog Kolperstraat of Lange Kolperstraat heette. Achter de Verwersstraat liep, en loopt nog, de Verwersstroom.⁶ De naam Waterstraat spreekt voor zich. Ik wil maar zeggen: er is veel water in de buurt.

Het wordt tijd om een poging te doen de naam van de straat te verklaren. Dat valt niet mee. Een populaire uitleg die je soms hoort, luidt kortweg als volgt: peper was vroeger heel duur, 'peperduur'; de naam wijst er dus op dat daar rijke mensen woonden. Nu zouden wij zeggen: het was een goudkust. Het is aardig gevonden, maar het berust nergens op. Een meer serieuze benadering is de volgende. Sinds het begin van de twaalfde eeuw was door de kruistochten de specerij peper (piper nigrum) in onze streken bekend geworden. Het was, zoals gezegd, wel een kostbaar goedje. Het kwam voor, dat grondcijnzen – een soort jaarlijkse pachtsom – betaald moesten worden

Peperstraat: ansichtkaart begin 20e eeuw (Foto: Stadsarchief).

in natura, soms kippen, soms rogge en ook wel: peper. Zo kunnen in sommige gevallen namen als *Peper*, *Peperkamp* en dergelijke verklaard worden: lap grond waar de verplichting van een pepercijns op rust. Bij onze Peperstraat kunnen we met dit verhaal niets, omdat er in dit geval geen enkele concrete aanwijzing voor een pepercijns is.⁷ Van Sasse van Ysselst en Mosmans schrijven dat een groot terrein ten zuiden van de Hinthamerstraat, waar de Sint-Jan opgebouwd is, maar dat zich verder uitstrekte tot de Oude Dieze, *de Peper* genoemd werd, helaas zonder te vermelden waar ze dit vandaan haalden.⁸ De naam van de straat zou hier dan logischerwijs mee in verband staan. Maar daarmee is *Peper* nog niet verklaard natuurlijk. We moeten dus verder zoeken. We vinden in het

Nederlandse taalgebied nogal wat Peperstraten, oude, want nieuwere die bijvoorbeeld naar een burgemeester Peper genoemd kunnen zijn, tellen we niet mee. Vught, Oisterwijk en Oirschot hebben er een, en Cromvoirt heeft een *Peperreind*. Het is niet zeker dat voor al die Peperstraten, die over heel Nederland verspreid liggen, een en dezelfde verklaring van toepassing zou moeten zijn.

Er zijn verschillende planten die in de volksmond een naam hebben met 'peper', bijvoorbeeld de mierikswortel (*Cochlearia Armorica* L.) heet of heette peperkruid, waterpeper of peperwortel. De benoeming van planten 'door de volksmond' is niet zo duidelijk en systematisch. Zo kon het gebeuren dat een plant die mattenbies heet (officieel *Scirpus Lacustris* L., ondersoort *Lacustris*), gebruikt om stoelen te matten, ook peper genoemd werd. Ze groeit

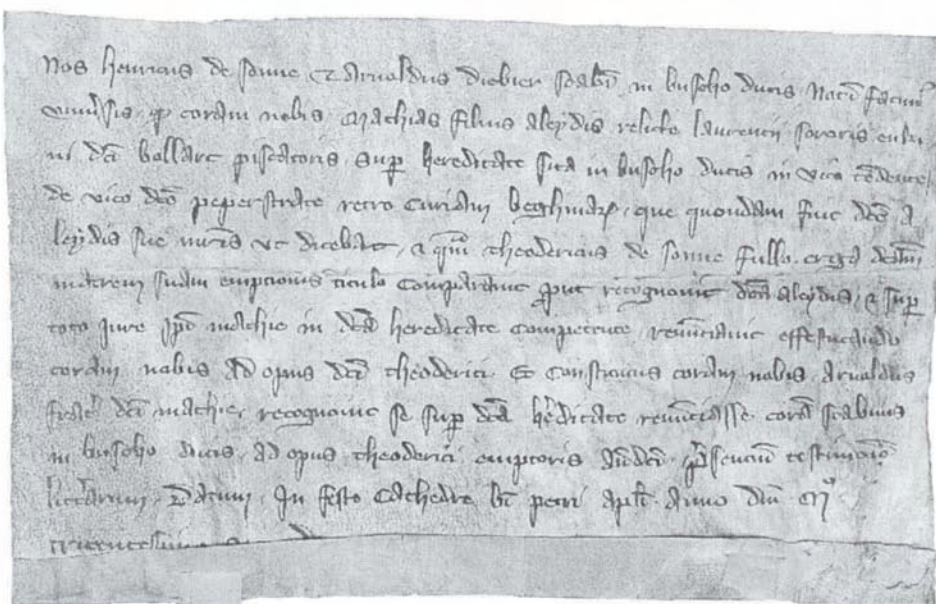
welig in nat, moerassig terrein.⁹ Het is dus heel wel mogelijk, dat Peper, Peperkamp, Peperstraat en dergelijke samenhangen met ter plaatse groeiende peper of mattenbies. Maar er komt nog iets bij.¹⁰ Wie de verspreiding van de naam Peperstraat in Nederland bekijkt – en dat kan betrekkelijk gemakkelijk, met het postcodeboek – ziet, dat deze naam onder andere veel voorkomt in de stroomgebieden van de Dommel en de Maas. Dit zijn nu net ook gebieden waar de mattenbies – zoals blijkt uit een studie van de verspreidingsdichtheid van plantensoorten in Nederland – veel voorkomt. En ten overvloede: een inventarisatie van de in Nederland voorkomende familienamen in 1947 wees uit, dat toen 80% van de mensen met de naam Peper ook weer grofweg in ditzelfde gebied woonden.

Harde conclusies kunnen we niet trek-

aan het licht, dat daar vroeger stoelenmatters woonden. Ons verhaal kunnen we wellicht ook toepassen op de naam (*Buiten*)pepers in Orthen, waar bij vroeger ook een *Pepersteeg* liep.¹¹

Noten

- 1 Archief Bisdom 's-Hertogenbosch, Karthuizers van Vught, d.d. 22 februari 1303 (met dank aan archivaris dr. J.W.M. Peijnenburg); de tekst is gepubliceerd in het *Oorkondenboek van Noord-Brabant* dl. 1-2, 765-766.
- 2 Stadsarchief 's-Hertogenbosch (GAHT), fiches waarop de vindplaatsen 'Peperstraat' in de schepenprotocollen zijn aangekend; ook de verdere gegevens over de Peperstraat en omgeving zijn, tenzij anders vermeld, ontleend aan deze fiches en aan *Enige aantekeningen van straten in Den Bosch* van F.W. Smulders, gedateerd 2 februari 1970, gemaakt op basis van gegevens uit de Bossche schepenprotocollen.
- 3 P.Th.J. Kuijer, 's-Hertogenbosch. *Stad in het hertogdom Brabant ca. 1185-1629* (Zwolle/'s-Hertogenbosch 2000) 44 en 60.; jaartal Groot Begijnhof: p. 63.
- 4 C. Peeters, *De Sint Janskathedraal te 's-Hertogenbosch* ('s-Gravenhage 1985) 401.
- 5 Zie de stadsplattegrond van Jacob van Deventer (ca. 1560), in Kuijers boek, 64.
- 6 Kuijer, 45; D. Hoogstra en A. Steketeer, 's-Hertogenbosch *Waterstad. Een historische waterstaatkundige verkenning* ('s-Hertogenbosch 1996) 35.
- 7 J. Mosmans, *De St. Janskerk te 's-Hertogenbosch* ('s-Hertogenbosch 1931) 21.
- 8 Mosmans, 21; A.F.O. van Sasse van Ysselt, *De voornamen huizen en gebouwen van 's-Hertogenbosch*, 3 delen ('s-Hertogenbosch 1910-1914; reprint 1975) II 391.
- 9 H. Heukels, *Woordenboek der Nederlandse volksnamen van planten* (1907; reprint, Utrecht 1987); R. van der Meijden, *Heukels' Flora van Nederland* 21e dr. (1990) 577.
- 10 In de rest van deze alinea volg ik het artikel 'Peperstraat, de verklaring van een veel voorkomende straatnaam in het rivierengebied' van J.C.A.M. Bervaes, in: *Tussen de Voorn en Loevestein*, tijdschrift van de Historische Kring Bommelerwaard, xxx, nr. 87 (dec. 1994) 1-5.
- 11 'Veldnamenregister van 's-Hertogenbosch', in: *Boschboombladeren* 30, januari 1984, kaart XII.

Vroege vermelding (uit 1303) van de Peperstrate (regel 4). De schepenbrief bevindt zich in het Archief van het Bisdom 's-Hertogenbosch.

ken, maar wellicht is de Peperstraat in 's-Hertogenbosch genoemd naar een plant die in die waterrijke omgeving welig groeide, en het is heel goed mogelijk dat dit de nuttige mattenbies was. Misschien komt nog wel eens